

А. О. Крисак,
к. е. н., голова циклової комісії "Економіка і фінанси",
Вінницький технічний коледж, м. Вінниця

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

А. Krysak,
Ph.D., Head of the cycle commission "Economics and Finance", Vinnytsia Technical College, Vinnytsya

CURRENT PROBLEMS OF SMALL ENTERPRISES IN UKRAINE

У статті розглядаються проблеми розвитку малих підприємства в Україні та наводяться шляхи підвищення ефективності їх діяльності в сучасних ринкових умовах.

The article deals with the problems of small enterprises development in Ukraine and provides ways to increase the efficiency of their activities in the current market conditions.

Ключові слова: малий бізнес, мале підприємство, суб'єкт господарювання, підприємництво, підприємницька діяльність, ринкові умови, конкурентоспроможність, інновації.

Key words: small business, business entity, entrepreneurship, entrepreneurial activity, market conditions, competitiveness, innovation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Світовий досвід свідчить, що основною рушійною силою економіки є малі підприємства, оскільки вони запобігають монополізації, сприяють розвитку ринкових відносин та швидко реагують на зміну ринку. Процеси становлення малого бізнесу в Україні розпочалися з початком незалежності, однак його функціонування та розвиток мають певні труднощі і до сьогодні. Основною перешкодою на шляху розвитку малих підприємств є відсутність ефективного механізму їх підтримки з боку держави. За умов нестійкої економічної і політичної ситуації та фінансової кризи діяльність малих підприємств гальмується наявністю суттєвих проблем і перешкод у даній сфері, що призводить до уповільненості їх розвитку. Проте існують і позитивні сторони. Це постійне зростання кількості малих підприємств, а отже, створення нових робочих місць та їх значна інноваційність. Тому вивчення сучасних проблем розвитку малих підприємств в Україні набуває особливої актуальності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням проблем розвитку малих підприємств займалися такі вчені, як З.С. Варналій, К.О. Ващенко, В.Є. Воротін, Л.І. Воротіна, В.М. Геєць, Л.А. Колеснікова, О.В. Кужель, Ю.Б. Іванов, О.В. Лібанов, О.Ю. Мазур, Л.В. Таратута та інші. Вони аналізують різні підходи до вирішення проблем функціонування малих підприємств в сучасних ринкових умовах. Проте потребують подальшого дослідження шляхи підвищення ефективності діяльності малих підприємств в економіці України.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження проблем розвитку малих підприємств в Україні, визначення основних проблем та недоліків організації малого бізнесу, дослідження факторів, що негативно впливають на темпи росту, а також гальмують його подальший розвиток та знаходження шляхів їх вирішення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Малі підприємства є одним із основних інструментів розвитку національної економіки. Вони становлять основу дрібного виробництва; встановлюють темпи зростання економіки, формують структуру та якісну складову внутрішнього валового продукту, підвищують ступінь демократизації суспільства; сприяють перебудові економіки, швидкій окупності витрат, свободі ринкового вибору; забезпечують насичення ринку товарами та послугами, реалізацію інновацій, створюють додаткові робочі місця; характеризуються високою мобільністю, раціональними формами управління; формують проша-рок підприємців-власників, що є основою середнього класу; сприяють послабленню монополізму та розвитку здорової конкуренції на ринку [1, с. 35].

Саме малі підприємства забезпечують розвиток економічної системи країни та наближають її до споживачів. Підприємництво здатне вирішувати такі економічні завдання, як створення в країні конкурентного середовища, залучення приватного капіталу і зовнішніх інвестицій, а також удосконалення наявних технологій виробництва. Водночас ці підприємства виконують найважливішу роль у державі — надають громадянам країни робочі місця, створюють реальні джерела їх доходів, забезпечують виробництво товарів виконання робіт та надання послуг.

Аналіз розвитку малих підприємств в Україні показав, що формування цього сектору відбувався за рахунок двох джерел: самоорганізації та приватизації. Розпад великих збиткових підприємств також була одним із реальних джерел збільшення кількості малих підприємств. Відокремлення від великих підприємств структурних підрозділів із наданням їм статусу юридичної особи розширило організаційну базу для створення малих підприємств.

На сьогодні, як свідчать офіційні дані Держкомстату, кількість суб'єктів малого підприємництва (як юридичних, так і фізичних осіб), що відповідає визначенню малого підприємництва в національному законодавстві) в Україні в 2016 році становила 87 на 10000 наявного населення. Для порівняння: в Італії цей показник дорівнює 92, в Іспанії — 93, в Австрії — 94, у Великій Британії — 95, у Франції — 96, у Німеччині — 97. Це говорить про подальше зростання малих підприємств в економіці України [3]. У сфері малого підприємництва в Україні станом на 1 січня 2017 р. діяли 158,6 тис. підприємств, які забезпечували 9% ВВП. У той же час, у сусідніх з Україною Чехії, Словаччині та Угорщині, частка малих підприємств у ВВП визначалася на рівні 30—40% [4].

Територіальна структура кількості малих підприємств за регіонами характеризується нерівномірністю їх розподілу. Із загальної кількості малих підприємств, що здійснювали свою діяльність в країні, більше половини припадає на 7 регіонів України (зокрема, у 2016 році Київську (25,1% від загальної кількості малих підприємств країни), Дніпропетровську (8,4), Харківську (7,8%), Львівську (6,5%), Одеську (6,2%), Запорізьську (5,8%) та Вінницьку (5,3%) області) [3].

На розвиток малих підприємств в Україні безпосередньо впливає негативна динаміка основних макроекономічних показників. Зокрема спад ВВП призвів до

зменшення внутрішніх фінансових ресурсів держави, обігових коштів у суб'єктів підприємницької діяльності, зниження купівельної спроможності населення тощо.

До основних макроекономічних чинників, які впливають на розвиток малих підприємств, слід віднести, обмеженість внутрішнього попиту та наявність кризи збуту на внутрішньому ринку у зв'язку з браком вільних фінансових коштів підприємств, зниженням реальних доходів населення, незначну інвестиційну активність, відсутність переливу коштів з фінансового в реальний сектор економіки, обмеженість кредитів.

Сучасна макроекономічна кон'юнктура створює додаткові складнощі для малих підприємств. Перша з них — недоступність грошей і висока вартість кредитних ресурсів. Кредитні ставки для бізнесу перевищують 25—30%, а отже, дозволити їх собі можуть лише високорентабельні підприємства. Банківські установи неохоче і вкрай рідко кредитують малий бізнес, ставлячись дуже підозріло до позичальників приватних підприємств, піддаючи їх різноманітним скрупульозним перевіркам.

Друга перешкода — низька купівельна спроможність населення, зміна пріоритетів споживачів і, як наслідок, зниження обсягів продажів. У вітчизняного покупця мало грошей, він не хоче з ними розлучатися, і все частіше орієнтується на зменшення витрат: знижки, розпродажі, дешевший товар, більш тривале використання товару. Але розпродажі та знижки можуть дозволити собі лише великі ринкові гравці. Для малих підприємств ці маркетингові інструменти малодоступні. Як наслідок, торговий сегмент ринку монополізується, при тому, що в торгівлі і послугах в Україні зайняті 60% приватних підприємств.

Третя перешкода — криза ліквідності і криза неплатежів. Малі підприємства сьогодні існують за умов, коли вони винні контрагентам а не навпаки. З багатьма контрагентами доводиться працювати в борг, під розписки, бартер тощо. Реальних платежів дуже мало, гроші в системі не циркулюють [4].

На нашу думку, основними проблемами, що стоять на шляху ефективної діяльності малих підприємств, у нас є:

- труднощі започаткування бізнесу, особливо на стадії переходу від реєстрації до початку діяльності;
- неоднозначність та суперечливість чинної нормативно-правової бази;
- проблемна система бухгалтерського обліку та звітності;
- слабкість інфраструктури малого підприємництва;
- низька ефективність системи управління;
- низькі темпи реформування власності;
- некомпетентність працівників та керівництва;
- неефективна приватизація;
- продукція та послуги малого підприємства не конкурентоспроможні;
- відсутність доступної (початкової) бізнес освіти;
- неефективна система підбору персоналу тощо.

Також важливою проблемою є низький рівень процесів інформатизації та інноваційних технологій. Лише кожне 4-те підприємство — суб'єкт підприємницької діяльності в цілому по Україні здійснювало валові капітальні інвестиції, а серед малих підприємств — кожне

5-те. З кожних 100 підприємств здійснювали витрати на інформатизацію тільки 12—13 підприємств, а серед малих таких підприємств налічується тільки 8. Лише одне з 287 підприємств (0,39% до загальної кількості суб'єктів підприємницької діяльності) здійснювало витрати на технологічні інновації у 2016 році, а серед малих підприємств цей показник склав одне підприємство з 982 підприємств або 0,1% до загальної кількості малих підприємств в Україні [4].

Середовище діяльності українських малих підприємств є дуже нестабільним та слабко прогнозованим. Тому вплив нестабільності зовнішнього середовища на діяльність малих підприємств може призвести до значних втрат або навіть їх банкрутства.

Малі підприємства мають мізерні можливості відстоювати свої інтереси в органах державної влади і місцевого самоврядування, наслідком чого є нерівноправні умови господарської діяльності. Малі підприємства стикаються із значними проблемами у сфері оподаткування, нормативно-правовими та адміністративними бар'єрами в управлінських органах виконавчої влади і місцевого самоврядування, найчастіше практично нездоланними, що істотно ускладнює їх діяльність. У наш час малі підприємства постійно конкурують за виживання, вони змушені постійно розвиватися й адаптуватися до поточних умов ринку, адже щоб існувати потрібно отримувати більший прибуток.

Така нестабільна ситуація свідчить про те, що малі підприємства в Україні перебувають в умовах слабкої державної підтримки. Як наслідок, це призводить до зниження конкурентоспроможності суб'єктів господарювання малого бізнесу, до їх недостатньої інвестиційно-інноваційної активності, низького рівня розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, що стримує їх економічне зростання.

Положення, в якому перебувають нині малі підприємства не найкраще, бо в країні дуже розвинута корупція, яка найбільше впливає на малий бізнес. Зрозуміло, що у короткостроковий період усіх проблем, щодо малого підприємства вирішити не вдасться. Але запропонуємо деякі шляхи з котрих необхідно почати. Підприємства, особливо малі, фінансують свій подальший ріст із прибутку. На нашу думку, підприємство повинно залишати більшу частину доходу, тоді загальний рівень інвестицій значно збільшиться.

Також у кожному регіоні повинні працювати навчально-консультаційні центри, які б ефективно функціонували та надавали підтримки малому підприємництву з таких питань, як маркетинг, оподаткування, підготовки бізнес-планів. Не потрібно забувати про обмін досвідом серед підприємств, що дозволить значно покращити якість виробничих процесів, при цьому не витрачаючи значних ресурсів. Потрібно розробити та прийняти цільові і регіональні програми розвитку та підтримки малого підприємництва з відповідним фінансовим та організаційним забезпеченням. Створити спеціалізовану банківську установу або установи з кредитування малих підприємств, які б надавали фінансування для малих підприємств. Дуже допоможуть цільові програми, які на даний час відсутні або не використовуються [2, с. 172].

Згідно з Національною програмою сприяння розвитку малих підприємств в Україні, основними чинниками, які перешкоджають їх розвитку є:

- відсутність послідовної державної політики у сфері підтримки малого підприємництва;
- збільшення адміністративних бар'єрів (реєстрація, ліцензування, сертифікація, системи контролю і дозвільної практики, регулювання орендних відносин тощо);
- відсутність дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки;
- надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності;
- невпевненість у стабільності умов ведення бізнесу [4].

Пріоритетним завданням розвитку малих підприємств на сучасному етапі розвитку економіки є вдосконалення законодавчої та нормативної бази. На сьогодні Україна має велику кількість нормативних актів, що регулюють підприємницьку діяльність, проте відсутність єдності та системності породжує багато правових бар'єрів.

Світова практика свідчить, що 12% малих підприємств виростають у великі компанії. На жаль, в Україні це лише поодинокі випадки, оскільки зростання малих підприємств фактично заблоковано. Середній термін існування українських малих підприємств є дуже незначним. Вважається, що життєвий цикл малих підприємств становив у середньому 3—5 років. Від 50 до 80% українських малих підприємств банкрутують [4].

Навіть у світовій практиці за умов сприятливого зовнішнього середовища в перші 5 років існування банкрутують від 30 до 70% малих підприємств. Так, у США 65% підприємств з працюючим персоналом до 20 осіб банкрутують у перші чотири роки існування, а кожна четверта фірма — на першому році діяльності [4].

Удосконалення системи мікrokредитування, інвестування й надання гарантій — одне з невідкладних завдань держави щодо розвитку малих суб'єктів господарювання. Це допоможе підвищити конкурентоспроможність підприємств; вивести більшу їхню частину з тіньового сектору — за підрахунками фахівців, 70% малих підприємств приховують свої реальні прибутки; створити більшу кількість робочих місць, як свідчить практика, 9 з 15 підприємців скорочують або приховують справжню кількість робочих місць, щоб уникнути податків, а також підвищити загальний рівень добробуту громадян і держави в цілому, примноживши її ВВП.

Саме тому, державну політику щодо фінансового забезпечення малого бізнесу слід проводити в напрямі створення розвинутої мережі фінансово-кредитних установ, страхових фірм, інвестиційних та страхових фондів; розвитку товариств взаємного кредитування та страхування; розробки і впровадження системи стимулювання комерційних банків, які надавали б пільгові кредити малим підприємствам.

Одним із напрямів сьогоденної державної підтримки малих підприємств в Україні є надання їм пільг у податковій сфері в рамках введення спрощеної системи оподаткування. Проте її недосконалість та незавершеність реформування зумовлюють наявність вагомих недоліків застосування такої системи, зокрема:

— обмеження за обсягом діяльності (розмір виручки) таких суб'єктів;

— сума єдиного податку підприємцями сплачується авансом за звітний період, проте при цьому не враховується чи буде фактично отримано дохід від здійснення такої діяльності за звітний період, чи ні;

— при використанні праці найманих робітників підприємець має сплачувати за кожного з них 50% суми єдиного податку;

— обмеження в можливості використовувати велику кількість найманих працівників [4].

Для усунення наведених недоліків, які на теперішній час перешкоджають ефективному розвитку малих підприємств необхідний комплексний підхід, який передбачатиме впровадження цілої низки заходів.

Важливою перешкодою на шляху розвитку малих підприємств в Україні є відсутність доступних фінансових ресурсів для створення нових підприємств. Обмеженість кредитних коштів, високі процентні ставки та великий кредитний ризик не можуть сприяти притоку інвестицій для розвитку малих підприємств.

Тому до основних причин, що перешкоджають розвитку малих підприємств в Україні можна віднести:

— недосконалість законодавства як з питань розвитку малого підприємництва, так і підприємництва в цілому;

— високі податки, що змушує деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва йти в тіньову економіку;

— недостатня державна фінансова-кредитна і майнова підтримка малих підприємств;

— відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малих підприємств;

— недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств;

— обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;

— недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності [5].

Проте малі підприємства мають переваги в інноваційній діяльності, оскільки спроможні займатися розробкою та освоєнням технології у тих областях, які можуть бути для великого бізнесу або неперспективними, або занадто ризикованими. А власник малих підприємств може ризикувати, тому що воно належить лише йому, і він сам несе відповідальність за всі дії.

Суб'єкти малого підприємництва мають певні конкурентні переваги. Зокрема вони є більш мобільними в процесі адаптації до нових смаків та уподобань споживачів, більшою мірою готові до запровадження інновацій та вдосконалення організаційних методів ведення бізнесу [4].

ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Малі підприємства відіграють важливу роль в економіці нашої країни, бо є невід'ємною частиною її соціально-економічної системи. Проте їх нормальний розвиток можливий лише за наявності виваженої системи державно-правових заходів. Сприяти розвитку малих підприємств можна лише шляхом поєднання різних ме-

тодів регулювання і підтримки, головними серед яких є такі:

— фінансово-кредитна підтримка;

— сприятлива податкова політика;

— створення політики структурних перетворень, з метою гармонізації вітчизняної економіки зі стандартами країн-членів ЄС;

— оптимізація та прискорення процесів інтеграції України у світові структури.

Малі підприємства мають значний потенціал і перспективи, особливо в умовах ринкової економіки. Вирішення проблем розвитку малих підприємств та створення сприятливого середовища для їх існування потребують докорінної перебудови державної політики щодо сприяння цьому сектору економіки.

Отже, можна узагальнити, що сьогодні провідну роль у створенні ефективної економіки нашої країни відіграють малі підприємства. Хоча їх розвиток відбувається нерівномірно і вони, так і не посіли належного місця у структурі національної економіки. Але, якщо будуть успішно прийняті запропоновані шляхи на покращення, то малі підприємства в Україні матимуть великі перспективи. Оскільки в них значно більш виражена, ніж у великих підприємств, здатність до саморегулювання та самовідтворення.

Література:

1. Білоус Г.П. Розвиток малого підприємництва в Україні // Економіка України. — 2016. — № 5. — С. 34—36.

2. Брижань І.А. Реформування системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва як один із заходів державної підтримки їх розвитку / І.А. Брижань, О.О. Олійник // Економіка і регіони. — 2016. — № 3. — С. 171—176.

3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Національна програма сприяння розвитку малих підприємств в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

5. Розвиток малого підприємства в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/economy/00111223_0.html

References:

1. Bilous, H.P. (2016), "Development of small business in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 5, pp. 34—36.

2. Bryzhan', I.A. and Olijnyk, O.O. (2016), "Reforming the taxation system for small businesses as one of the measures of state support for their development", *Ekonomika i rehiony*, vol. 3, pp. 171—176.

3. State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 Oct 2017).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "National Program for Promotion of Small Enterprises Development in Ukraine", available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (Accessed 15 Oct 2017).

5. Otherreferats (2011), "Development of a small business in Ukraine", available at: (Accessed 15 Oct 2017) http://otherreferats.allbest.ru/economy/00111223_0.html

Стаття надійшла до редакції 17.10.2017 р.